

Sobre l'estatge final i la sepultura d'Isabel, darrera Reina titular de les Mallorques.

GABRIEL ALOMAR I ESTEVE

Al llarg de la meua vida activa com a autor de distints assaigs sobre temes d'història de les Illes Balears, he tengut una preocupació singular envers la nostra història més enllà dels territoris de la "Corona de Mallorca" i dels regnes hispànics. Entre aquests temes, hi va haver un temps en què em vaig ocupar investigant on es troben, o es trobaven, les despulles mortals dels reis i dels infants del Casal de Mallorca, cosa ignorada en molt de casos.

Les meves activitats en altres camps m'han permés dur a terme aquest propòsit solament en alguns casos, un dels quals, el d'Isabel, la darrera reina titular de la dinastia, serà l'objecte d'aquestes pàgines.

La historiografia contemporània ha deixat de donar la importància que en èpoques passades es va donar a les qüestions dinàstiques i a les suscidades pels drets, més o menys teòrics, que permetien arribar a veritaderes situacions de domini. Avui, en plena època democràtica, és considerada, en canvi, més interessant l'estudi de les realitats econòmiques i socials determinants de les condicions de vida dels pobles.

Això no obstant, la història és la història i no hi ha cap fet del passat que no resulti suggerent per a la curiositat analítica dels estudiosos del final del segle XX. En el cas concret dels episodis de les vides dels reis i prínceps de qui tractam en aquest assaig, aquests fets demostren que no és vàlida la posició partidista d'alguns historiadors catalans de considerar que els reis de Mallorca no eren gaire més que uns més de tants senyors feudals, com ho foren els d'Empúries o els d'Urgell, vassalls dels reis d'Aragó-comtes de Barcelona. Si això no fos cert, no haurien seguit essent, encara en l'exili, una indiscutible basa dins el joc de la política i de la diplomàcia europea al llarg de la segona meitat del mil tres-cents.

Entre els temes relacionats en general amb la projecció externa de les Illes Balears com a comunitat històrica i com a entitat política, he tengut la curolla de recercar en el dels llocs on foren sepultats els reis i els

prínceps de la dinastia de Mallorca. El final tràgic de la dinastia impedié en molts de casos que es dedicassin a aquests egregis personatges els monuments que els haurien d'haver correspost pel seu rang. I, de fet, a part de la de *Jaume II*, mort l'any 1311 i depositat en forma digna però provisional dins la mesquida de la ciutat de Mallorca consagrada ja com a catedral, no s'ha conservat cap tomba artística de cap altre dels nostros sobirans.

L'enterrament de *Jaume III* fou primerament a la catedral de València i, des del 1905, provisionalment a la de Mallorca, dins la capella de la Trinitat, dedicada d'ençà del rei Sanxo als enterrament reials¹.

La reina *Esclarmonda de Foix*, esposa de Jaume II, i el seu fill el rei Sanxo, sepultats primer a Sant Joan el Vell de Perpinyà, segons les recerques de Pere Ponsich, varen ser traslladats al presbiteri de Sant Joan el Nou en estar acabat l'absis d'aquest temple, però els avatars de la tràgica caiguda de la dinastia mallorquina no permeteren la construcció dels monuments funeraris que es mereixien. No obstant això, el record d'aquestes despulles es va perpetuar en el clergat perpinyanès i fins a la Revolució Francesa, segons Ponsich, els canonges de Sant Joan continuaven resant absoltes sobre el lloc dels enterraments cada any el Dia dels Difunts.

Al mateix lloc degueren ésser traslladades les restes de *l'infant Ferrando*, des del convent de Sant Domingo de la mateixa ciutat de Perpinyà².

Isabel de Sabran, mare de Jaume III, fou sepultada primerament, segons Ramon Muntaner, en "un bell monument" de la catedral de Santa Agueda de Catània en 1313; i sepultada, després, a l'església de Sant Domingo de la nostra ciutat³.

Maria d'Anjou, viuda del rei Sanxo, va morir dement a Nàpols acompanyada de la seva mare, Maria d'Hongria, i fou sepultada al seu costat en el bell monument funerari que es trobava a l'església franciscana napolitana de *Donnaregina* ("Santa Maria Domina et Regina") que per fortuna es conserva intacte.

¹ Marcel Durliat, en el seu llibre *l'Art dans le Royaume de Majorque*, suposa amb fonament que la capella baixa de la capella de la Trinitat (dedicada actualment a dependència de la sagristia) fou concebuda per Jaume II en el seu projecte de nova catedral com a lloc d'enterrament per a ell i per als seus successors. Poc abans de l'any 1325, en temps del rei Sanxo, es degué decidir dedicar la capella alta (de la Trinitat) a les sepultures reials i obrir els arcosolis laterals on, des de l'any 1946, es troben els monuments funeraris definitius de Jaume II i Jaume III.

² Durant les obres de restauració de l'església de Sant Domingo de Perpinyà, cap a l'any 1975, es varen trobar unes tombes buides davall el paviment original just davant les grades del presbiteri, una de les quals segurament havia estat la de l'infant Ferrando.

³ Al *Cronicon Majoricense* d'Alvar Campaner, pàg. 45, n.1 i a *Documenta Regni Maioricarum* (1229-1349), de Joan Muntaner i Joan Vich, pàg. 165, es troba transcrita una partida del 1334 dels llibres de comptes de Sant Domingo en la qual ve escrit: cant aportaren lossa de madona Isabel mare el senyor Rei, con la aportaren de Sicilia als prehicadors.

De *Constança d'Aragó*, primera esposa de Jaume III, solament sabem que en ser alliberada del seu germà Pere el Cerimoniós, morí en el viatge entre Barcelona i Montpeller i sabem que va ser sepultada a l'església dels franciscans d'aquesta darrera ciutat.

De la reina segona muller de Jaume III, *Violant de Vilaragut*, casada en segones núpcies amb el marquès de Montferrato i en terceres amb Konrad de Reischach, no sabem on reposen les despulles, però probablement no és a Alemanya, d'on venia el seu marit, ja que en els seus darrers anys de vida sabem que no vivia amb ell.

Jaume IV de Mallorca va morir a Sòria i fou enterrat al convent de franciscans d'aquella ciutat castellana, però aquest convent va sofrir un incendi en el segle XVII. S'hauria de recercar la possibilitat que, després de l'incendi, aquestes restes, que eren objecte d'una certa veneració, haguessin estat trasladades al claustre de la Col·legiata de Sant Pere, on es conserva encara actualment un enterrament d'enigmàtica atribució.

Isabel d'Ibelin, segona esposa de l'infant Ferrando, degué ser sepultada, amb probabilitat, a Xipre, la seva terra natal.

Quant a *Isabel de Mallorca*, la nostra darrera reina titular, al tema de la seva supultura dedicam aquest assaig; i començam recordant que hi ha dues biografies seves de les quals el lector podrà trobar la referència en la bibliografia. També resulta interessant sobre la seva vida, l'excel·lent assaig de Willemsen referit a l'ocàs del Regne de Mallorca, inclòs igualment en la bibliografia. La recerca, que completa un punt ignorat en aquests estudis històrics, anirà precedida d'un resum de la biografia de la nostra reina.

A través dels fets i de la vida d'aquests personatges és interessant constatar que la dinastia de Mallorca, expoliada dels seus territoris i exiliats els seus reis i prínceps, no va deixar de ser, com ja he escrit, una basa en el joc polític i diplomàtic europeu de la baixa Edat Mitjana.

BIOGRAFIA SUSCINTA DE LA REINA VIOLANT DE MALLORCA

L'atzarosa història dels reis del casal de Mallorca, que eren al mateix temps sobirans dels comtats rossellonesos i de la ciutat de Montpeller, té l'epígon en Isabel, la qual es titulà reina, i ho fou de dret en termes estrictament jurídics, però que no arribà a regnar efectivament.

Segons Lecoy de la Marche, Isabel va néixer l'any 1337, segurament en una de les tres ciutats que eren domini de Jaume III, Mallorca, Perpinyà i Montpeller; era filla d'aquest rei i de la seva primera esposa, Constança d'Aragó.

El mes d'octubre de 1349, quan devia ser una adolescent de dotze anys, es trobà present, al costat de la seva madrastra, la reina Violant, en el tràgic episodi de la batalla de Lluçmajor, en la qual perdé la vida son pare i on quedà "nafrat lleig en la cara" el seu germà, no gaire major que ella, l'infant En Jaume.

Després d'aquella trista ocasió, al costat sempre de Violant, va ser transladada a València i tancada en qualitat de presonera al convent de Santa Clara, on Violant i Isabel passaren solament uns quants mesos. Després, el mes de maig de 1350, trobant Pere el Cerimoniós que la presó no era prou dura per a elles i amb l'excusa d'evitar una possible evasió, amb la complicitat d'algunes persones ("fem-vos saber que nós, haüda certificació de que la noble na Violant de Vilaragut, muller que fou de l'alt en Jacme de Montpeller, s'esforça de sembrar verinoses discòrdies... encara fer alcunes machinacions... per les quals pogués escapar e fugir del nostre poder") el rei Pere ordenà que fos canviada de presó. La va separar de les persones que abans l'acompanyaven i la va tancar a la fortalesa del Temple de València dins una torre amb reixes de ferro⁴.

Al mateix temps, el Cerimoniós estava acusant la seva madrastra Violant, amb evident injustícia, d'haver assassinat Constança, la qui havia estat primera esposa de Jaume III i mare d'Isabel; però aquesta situació no duraria gaire per a Violant. La pressió, tant per part dels nombrosos amics que la reina titular de Mallorca tenia a fora com a dins dels territoris de la corona d'Aragó, devia ser molt forta. L'any 1353, el rei de França, Joan II, ja estava preparant el matrimoni de Violant amb Otto de Braunschweig-Grubenhagen, príncep de Tarent, que tenia al seu servici. Gràcies a aquest matrimoni, la nostra reina quedà alliberada, mentre que la seva jove fillastra restava encara presonera del rei d'Aragó, sí bé ja per no gaire temps: l'any 1354, quan Isabel tenia dasset anys, la trobam al costat de Violant i d'Otto de Braunschweig a la cort del marquès de Montferrat (el qual, per cert, alguns anys després seria el seu marit) casat aleshores amb Cecília de Comenge o de Cominges.

Els anys 1359 i 1360, Isabel s'havia convertit als 23 anys en una dona intel·ligent i d'un caràcter enèrgic afermat en les aventures i en les desventures. Físicament, segons l'historiador Gino Doria, "era una donna di statura gigantesca". No podia menys d'estar espiritualment unida al seu germà Jaume (IV) a qui no havia pogut veure des de la tràgica derrota de Lluçmajor i que en aquells anys encara se trobava tancat dins la gàbia de ferro als soterranis del Castell Nou de Barcelona (el que després seria anomenat Palau Menor).

En els anys que estam recordant, els documents ens fan conèixer projectes de matrimoni de la jove infanta de Mallorca ordits per la política sud-europea. El primer era amb el comte de Foix, el famós Gastó III *Febus*, el qual si aquesta combinació político-matrimonial hagués arribat a bon port, tenint en compte que Isabel no tardaria a ser pretendent a la sobirania dels comtats rossellonesos i que Gastó Febus ja s'havia ensenyorit del domini de la Gascunya, podria haver arribat a ser "el senyor dels Pirineus", des de la Mediterrània fins a l'Atlàntic.

⁴ ACA. Reg. 1134, f. 71.

Tampoc no arribà a bon terme el matrimoni de la infanta amb el fill i hereu del comte d'Armanyac.

Isabel de Mallorca es casaria de fet poc temps més envant amb el marquès de Montferrato, de nom Joan II Paleòleg, príncep sobirà, per les venes del qual corria sang de creuats i d'emperadors de Constantinoble com a fill de Teodor Paleòleg i nét d'Andrònic II Paleòleg, emperador romà d'Orient (1283-1328). L'extensió del seu estat feudal de Montferrato, situat al Piemont o Pedemont, entre Milà i Torí, amb capital a Casale di Montferrato (avui Casale), no estava certament en proporció amb el prestigi dinàstic dels qui ostentaven el marquesat.

En l'avinentesa del seu matrimoni, Isabel es va dirigir al rei Pere d'Aragó, carceller encara del seu germa, demanant-li la devolució dels seus béns patrimonials, que li feien falta per pagar la dot. El Cerimoniós hi va accedir en principi, però posant la condició que ella es presentàs personalment a Barcelona. El que Pere pretenia en realitat era que, a canvi de 40.000 florins, Isabel renunciàs als drets a la Corona de Mallorca que, al seu dia, pogués reclamar i, amb això, Pere no feia sinó demostrar que els hi reconeixia. Isabel accedí a la condició de presentar-se a Barcelona, segurament amb la idea de trobar així l'ocasió d'intercedir directament davant el rei Pere a favor del seu germà presoner.

Es va celebrar l'entrevista i el rei es comprometé a pagar la dot d'Isabel —amb els doblers d'ella, tot s'ha de dir— i Isabel accedí a renunciar als seus drets. Però, de la paraula del Cerimoniós, qui se'n podia fiar? Quan arribà el moment del pagament, que s'havia de fer a terminis, no va complir el compromís. Això va ser un error seu, ja que aquest incompliment alliberava Isabel del seu compromís i així, desset anys més tard, en morir el seu germà Jaume IV, ella es va poder titular amb ple dret "reina de Mallorca".

Les noces d'Isabel amb el marquès de Montferrato es varen celebrar a Montpeller el 29 de setembre de 1358. El poble d'aquesta ciutat, que ja estava incorporada a la Corona de França però mantenia viu el record dels reis de Mallorca, va celebrar festes populars en honor dels noviiis.

El matrimoni era una aliança desigual per la diferència d'edat entre els esposos, ja que ell tenia trenta anys més que ella. A pesar d'això, arribaria a tenir la descendència que el marquès no havia conseguit amb la seva primera dona.

El primer fill va ser apadrinat per Otto de Braunsweig (que li donà el seu nom d'Ot o Otto) i per la seva esposa Violant. Hereu del marquesat, seria conegut familiarment pel malnom de Secondotto. Quan, al seu torn, morí, en el 1378, el succeïren l'un darrere l'altre els seus germans Joan III i Teodor II. Otto pare i Violant tengueren també una filla anomenada Margarida, que va estar casada amb Jaume, comte d'Urgell, i així ells varen ésser els pares de Jaume el Dissortat, el gran contrincant de Ferran d'Antequera en la disputa del Compromís de Casp (1412).

Margarida de Montferrat, després de la derrota de Jaume el Dissortat en el Compromís de Casp i de l'empresonament consegüent, intentà reconquistar Mallorca amb l'ajuda d'una flota portuguesa. Amb aquest intent té relació un fet que cita Quadrado⁵.

Al començament de 1362 es produí la fuga de Jaume IV, germà d'Isabel, de la seva duríssima presó, havent dormit quatre anys dins la fatídica gàbia de ferro. La crònica del comte de Foix ens diu que fou ell, Gastó Febus, qui va acollir el rei fugitiu al castell de Merenç-de-las-Valls, prop de les fonts del riu Arieja, i des d'allà passà a Ais de Provença i a Avinyó, on fou hoste del Papa. D'Avinyó passà al Casal de Montferrat per reunir-se amb la seva germana Isabel i amb la seva madrastra Violant.

A partir d'aquest any 1362 i fins el 1386 transcorren uns anys importants en esdeveniments per a Jaume IV, rei titular de les Mallorques. Durant el mateix any 1362, casat ja per poders amb la reina Joana, s'hi va reunir a la ciutat de Nàpols. Aquest matrimoni seria humanament un gran fracàs. Separats de fet els esposos, però no de dret. Jaume IV, rei titular de Mallorca i rei consort de Nàpols, reuní una "Gran Companyia" d'occitans, majorment fadits de la passada guerra dels albigesos, amb la qual participà activament en la Guerra dels Cent Anys, al costat del Príncep Negre en fets d'armes a Navarra (batalla de Nàjera) i a Castella. Presoner de bell nou, aquesta vegada del rei de Castella, al castell de Curiel del Duero, fou alliberat mitjançant els doblers de la seva esposa, la reina Joana de Nàpols, l'any 1368.

Joan Paleòleg, marquès de Montferrat, morí l'any 1372. A Isabel, després de viuda, no li faltà temps per deixar els seus fills i la seva residència a Casale per traslladar-se a Espanya i passar a compartir, des del mes d'agost de 1373, la vida aventurera del seu germà, a qui ja no li quedava gaire temps de vida, ja que moriria a Sòria, amb ella al costat, el mes de febrer de 1375.

Abans de morir, Jaume IV atorgà testament (una còpia quasi coetània del qual es troba a l'Arxiu Nacional de París, P.13541, Nr.814), el text del qual va ser transcrit i publicat per Lecoy de la Marche. En aquest testament deixava tots els drets que tenia a la Corona de Mallorca a la seva germana. D'acord amb aquesta herència, que molt difícilment hagués pogut tenir efectivitat, Isabel usaria el títol de "Reina de les Mallorques" i el segell amb les lletres Regina Maioricarum.

Però conservaria aquesta titularitat solament uns mesos ja que a l'agost de 1375 cedí els seus drets a Lluís I d'Anjou, reservant-se per a ella el comtat de Cerdanya, el vescomtat de Carlat i els de la sobirania de la Morea-Acaia. La cessió no era realment gratuïta ja que Lluís, al seu torn, se comprometia a iniciar en el termini de dos anys una guerra per

⁵ J.M. Quadrado. Nota al peu de la pàgina 244. *Historia de les Balears*.

reconquistar els antics dominis dels reis de Mallorca. També se comprometia a entregar a Isabel la quantitat de 120.000 florins. El document d'aquest conveni va ser publicat i comentat per Lecoy de la Marche⁶.

Cinc anys més tard, el 1380, abans que l'angeví hagués pogut complir el seu compromís —certament difícil, si tenim en compte el poder de Pere d'Aragó—, Joana de Nàpols adoptà com a hereu del seu reialme precisament Lluís d'Anjou i amb això la Corona de Nàpols i la de Mallorca quedaven teòricament unides, si bé ja ho estaven pel matrimoni de Joana i Jaume.

Lluís va ser coronat com a rei de Nàpols, per mà del papa Climent VII, en 1382. I dos anys després, en 1384, morí deixant com a hereu titular de les dues corones el seu fill Lluís II (vegeu l'arbre).

Mentrestant, apareix en la vida d'Isabel un amor autumnal per un personatge alemany en el qual alguns historiadors han vist "un obscur cavaller" però que era en realitat un noble de categoria: Conrad de Reischach, senyor de Jungnow i d'Stofeln.

L'any 1389, Isabel, retirada ja a París i desil·lusionada en veure que Lluís d'Anjou no complia el pacte gràcies al qual havia d'intentar recuperar amb les armes els territoris de la Corona de Mallorca, va fer un mal pas malvenent de nou els seus drets a un altre príncep occità. Joan III d'Armanyac; a pesar d'això, els Anjou seguien titulant-se reis de Mallorca deu anys més.

La qüestió de la successió legítima de la Corona de Mallorca quedaria resolta jurídicament a favor dels reis d'Aragó quan, retirada ja Isabel a París, es va pactar el matrimoni de Lluís II amb Violant d'Aragó, neboda de Martí l'Humà. En les capitulacions prèvies a aquest matrimoni, figura la clàusula per la qual l'espòs renuncia als seus drets sobre aquesta Corona a favor del rei Martí. Així, el Regne de Mallorca-Rosselló quedà incorporat *de iure* a la Corona d'Aragó, de la qual s'havia separat per voluntat de Jaume el Conquistador i mitjançant un pacte entre els dos fills seus (els que serien Pere el Gran i Jaume II de Mallorca)⁷.

Molt abans de tot això —probablement en haver quedat viuda del marquès de Montferrat, l'any 1372—, Isabel havia cedit certs drets secundaris que encara li quedaven sobre la baronia de Montpeller al rei de França, el qual li concedí l'important comtat de Pesenàs (prop d'aquesta baronia, però no dins el seu territori) amb una dotació de 5.000 lliures. Aquest comtat havia pertanyut antany als famosos Trencavell o Trencavel,

⁷ L'investigador montpellerí Charles de Tourtoulon descobrí els documents referents a aquestes núpcies, que es varen mantenir secretes, a l'Arxiu Reial d'Stuttgart; es troben reproduïts en el GSAL, vol. I, pàg. 4 Sobre aquest matrimoni és igualment interessant l'article de Fincke a *Zeitsch, Gensch der Oberrheins* amb el títol "El matrimoni de Conrad de Reischach". Vol. 58, pp. 265-283.

cabdills càtars de Carcassona⁸ i després, el 1209, Simó de Montfort se n'havia apoderat. Encara avui, a Pesenàs es conserven restes del castell, que en temps d'Isabel es trobava voltat de jardins.

Cap a l'any 1376, la nostra frustrada reina deixà Pesenàs per retirar-se a París, amb una pensió del rei de França, a descansar i plorar els desganyys de la seva atzarosa vida. Pels documents que publicà Lecoy de la Marche, coneixem el lloc del seu retir, el convent de Santa Caterina *prés de Saint Paul*. Es tracta del Prieuré de *Sainte Catherine du Val des Écliers* que havien fundat els *Sergeants d'Armes* de l'exèrcit de Blanca de Castella després de la batalla de Bouvines (1214) i la primera pedra del qual havia posat Sant Lluís. D'aquest edifici, que pels gravats del segle XVIII (que creim interessant reproduir) sabem que era important, avui no en queda res si no és el nom d'una petita plaça i del carreró *des côtures*, "de les costures" del convent de monges annex al principal que era de freres⁹. Aquest convent va ser demolit en temps del rei Lluís XV (exactament en 1767) i passà a ocupar-ne el solar, entre els carrers de Saint-Antoine, de Turenne i de Sevigné, un mercat que fou anomenat *Marché de Sainte-Catherine*.

Segons els documents publicats per Lecoy de la Marche, l'any 1403 Isabel encara cobrava la pensió que li pagava el rei de França, allotjada sempre en aquest priorat, i aquesta data és la darrera en què la trobam viva. Vella de seixanta anys, havia viscut una vida de desventures i frustracions, però una vida plena. Testimoni, essent una nina de dotze anys, de la mort de son pare al "Camp de sa Bataia", de Lluçmajor; i, vint-i-sis anys més tard, de la del seu germà Jaume IV, rei titular de Mallorca i consort de Nàpols, a la freda ciutat de Sòria. Tancada a presons cruels a València i a Barcelona, casada amb grans senyors de la noblesa feudal europea, del seu final en aquest món sabem que l'any 1408 ja era morta. D'acord amb els costums d'aquell temps, hem de suposar que les seves despulles mortals degueren ser sepultades amb poca pompa a l'església del vell priorat de Santa Caterina, de la qual no queda més memòria que el nom d'una petita plaça parisenca i els dos gravats que il·lustren aquestes pàgines.

⁸ El darrer dels Trencavell, Bernat, havent acudit a cooperar a la reconquesta de Mallorca per Jaume III, l'any 1349, fou capturat a Muro pel governador de Pere el Cerimoniós dies abans de la batalla de Lluçmajor i segurament executat (v. Història de Muro II, pàg. 226).

⁹ Sobre aquest ema, vegeu Lecoy de la Marche, 11, pàg. 274 i següents.

BIBLIOGRAFIA ESPECIAL

- Collembert, comte Rüdte de; *Yolande de Vilaragut, reine de Majorque, princesse de Brunswick et sa parenté*. "Annales du Midi" T. LXXV, 1963.
- Fincke, Heinrich. *Die Ehe Konrads von Reischech der letzem königin von Mallorca* "Zeich Gesch der Oberrheins". Vol. 58 pp. 265, 83.
- Lecoy de le March. *Les relations politiques de la France avec le Royaume de Majorque*. Paris, 1892.
- Léonard, Emile S. *Les angevins de Naples*. Paris, 1954.
- Quadrado, J.M. *España, su naturaleza e Historia, etc*. Islas Baleares.
- Störman, A. *Studien zur Geschichte des Königreich Mallorca*. Berlin, 1958.
- Willemsen, Carl, A. *Der Untergang des Königsreiches Mallorca und des End Mallorcinischen Dynastia*. (Hi ha traducció castellana per Josep Sureda Blanes, publicada en el B.S.A.L.).
- Zaforteza, Diego. *Violante de Vilaregut reina de Mallorca*. B.S.A.L. T. XXVIII. 1939-43, ns. 689-693.

¹ Carles de Valois, soca dels Valois reis de França es un dels casos de "prínceps reials" que essent fills de reis: pares de reis, sense arribar mai a cenyir corona reial, son anelles fonamentals en les cadenes dinàstiques. Casos similars son el Príncep Negre d'Anglaterra i l'Infant Ferrando de Mallorca. Aquest cas se dona inclús en els temps actuals, a Espanya amb don Joan de Borbó, fill d'Alfons XIII i pare de Joan Carles I.

² Robert d'Anjú, rei de Nàpols no va tenir fills de Sanxa de Mallorca. Joana I era la seva neta com a filla de Carles, fruit del primer matrimoni de Robert.

³ El titulat Jaume IV de Mallorca fill de Jaume III i de Constança d'Aragó no va tenir fills del seu matrimoni amb la reina Joana d'Aragó.

⁴ Lluís I d'Anjú es podia titular rei de Mallorca per haver-hi cedit els drets en aquesta corona la titulada reina Isabel, filla de Jaume III i germana de Jaume IV, en l'any 1375. L'angeví no solament ostentava aquest títol en els documents sinó que introduí les barres d'Aragó-Mallorca en el seu escut heràldic que es pot veure a un vitrall de la catedral de Metz, capital de la Lorena.

⁵ Lluís II va ser obligat a renunciar als seus drets a la Corona de Mallorca al signar les capitulacions prèvies al seu matrimoni amb Constança d'Aragó amb l'estricta dret successori medieval, la incorporació del Regne de Mallorca a la Corona d'Aragó en 1343 era usurpatòria. Amb aquelles capitulacions matrimonials la incorporació passava a ser jurídicament vàlida.

⁶ Resulta curiós comprovar que en una minoria del poble de Mallorca, s'havia conservat un sentiment de fidelitat als Anjú, llavors reis de Provença, personificats amb Rayner —el literariament famós *Roi René*— Així, en els crudels processos contra els pagesos participants en la revolta del 1450, una de les qüestions que es feien als presoners era de si havien cridat "Visca el Rei Rayner". Tot això vé publicat amb tot detall a l'apèndix del llibre de Quadrado "Forenses y Ciudadanos".

**ARBRE GENEALÒGIC ETRACTAT DELS REIS DE FRANÇA
(CAPETS-VALOIS) I DELS DOS CASALS D'AJÚ (NÀPOLS) PROVENÇA**

